

“HAMLET UND KEIN ENDE”

“Hamlet is niet van deze tijd”, themanummer van *Dietsche Warande & Belfort*, jg. 145, december 2000, 300 BEF (ISSN 0012-2645).

Naar aanleiding van de productie van *Hamlet* door 't Barre Land en het Kaaitheater, geregisseerd door Jan Ritsema, publiceerde *Dietsche Warande & Belfort* een themanummer onder de titel *Hamlet is niet van deze tijd*. De productie zelf wordt in deze aflevering van *Documenta* becommentarieerd in de bijdrage van Johan Thielemans. De samenstellers van dit *Hamlet*-nummer - Jan Ritsema, Marianne van Kerkhoven en Johan Reyniers - gingen uit van een opstel van Wim Noteboom dat hier ook integraal werd opgenomen. Notebooms tekst “Hamlet is niet van deze tijd, pleidooi voor een historische benadering van klasieke toneelstukken” werd geschreven als reactie op een productie van het Amsterdamse Publiektheater in de regie van Hans Croiset, waarin *Hamlet* in een fascistisch milieu gesitueerd werd, en verscheen in *De Groene Amsterdammer* van 16 maart 1977.

De eenzijdige houding die Noteboom hier inneemt is enigszins begrijpelijk indien men rekening houdt met de periode waarin de tekst gepubliceerd werd. In de jaren 1970 was het immers al actualiseren wat de klok sloeg. Verregaande interpretaties die vaak niet meer uitgingen van het stuk zelf, maar veeleer aan de tekst werden opgelegd, waren schering en inslag in het toen dominerende registers-theater. Het is wellicht deze praktijk die Noteboom inspireerde tot zijn radicale stelling dat een stuk als *Hamlet* niet kan worden geactualiseerd zonder het te vernietigen. Wie actualiseert moet volgens Noteboom ook noodzakelijkerwijze vervalsen “omdat hij is aangewezen op de overbelichting van het toch al herkenbare en de miskennis van het niet-herkenbare, de esthetische structuur van het werk in de eerste plaats, aangezien juist deze de grootste weerstand biedt bij de roef van de stof.” In de slotparagrafen van zijn tekst maakt Noteboom de vergelijking tussen het repertoiretoneel en de musea en daarmee reveleert hij zelf de essentiële fout in zijn benadering. Het repertoiretoneel, zo stelt hij, ontloopt op alle mogelijke krampachtige manieren zijn “museumstatus” en verspreidt daardoor een lucht van zwendel en inteelt. Een museum toont echter *afgewerkte* kunstwerken terwijl het theater - hoe oud de speeltekst ook is - steeds de kunst van het hier en nu is. Ook *Hamlet* moet nu eenmaal steeds opnieuw geënceneerd, gespeeld en vertaald en dus geïnterpreteerd worden. In feite is *elke* opvoering een vorm van actualisering. Dit is overigens het inzicht dat ook in andere bijdragen tot dit *Hamlet*-dossier blijkt te ontbreken.

Onder de titel “Bad Acting. Over *Hamlet*” schrijft Bart Verschaffel over de vraag waarom Hamlet niet spreekt over de moord op zijn vader. Verschaffel gaat uit van de passage waarin Hamlet aan een acteur vraagt een stukje voor te dragen over de dood van Priamos van Troje. Zoals Pyrrhus het zwaard heft en dan ineens in zijn handeling stopt, zo ook hapert Hamlet. Men kan Hamlets zwijgen niet inpassen in en verklaren vanuit een verhaallogica. Het is een gemeenplaats uit de Shakespeare-kritiek dat Hamlet bepaald is door de oude, middeleeuwse wereld en daarin met zijn moderne denkbeelden zijn plaats niet kan vinden. Verschaffel grijpt dit idee aan om te stellen dat het precies de plaats van *Hamlet in het stuk* is die “de treffende uitbeelding van het moderne zelfbesef” uitmaakt. Voortbouwend op het beroemde essay van T.S. Eliot (“Shakespeare’s Artistic Failure”) die hier onvermeld blijft, stelt hij dat Hamlet “te groot is” voor het stuk.

Mark de Kesels bijdrage “Hamlet’s Ghost” begint ook al met de klassieke visie dat *Hamlet* gesitueerd moet worden op het kantelen van de cultuur. Hij beklemtoont dat, in tegenstelling tot de helden uit de tragedies van de klassieke Oudheid, Hamlet zijn opdracht niet van een god, maar van een spook krijgt. In de christelijke Middeleeuwen zou de opgelegde wraak door een waarborg vanuit de hemel zijn ondersteund. In *Hamlet* gaat het om de geest van iemand die stamt uit een tijd na ‘de dood van God’. Hamlet - en met hem de moderne mens - moet nu zelf instaan voor het herstel van het aangedane onrecht. Hamlet moet vrijwillig en in volle bewustzijn de dodelijke daad stellen die wet en orde kan herstellen. Hij beseft echter dat zijn ingreep onmiddellijk stuk maakt wat hij realiseert.

De bijdragen van Verschaffel en De Kesel bevestigen in feite dat *Hamlet* wel degelijk een actueel stuk is. Wel aansluitend bij Notebooms uitgangspunt is het opstel van Dieter Lesage, bescheiden getiteld “Iets over Hamlet”. Deze auteur zet zich eveneens - en gedeeltelijk terecht - af tegen het modieus “werken met Shakespeare”. In plaats van het zogenaamd universele in Shakespeare verdient precies het oneigentijdse, het particuliere en gedateerde karakter van Shakespeare onze aandacht. Dat bewijst hij door te verwijzen naar de attitude t.o.v. de waanzin of de heersende opvatting over de macht in het stuk. Het valt te betwijfelen, schrijft Lesage, of men het zo vaak bejubelde “geheugen” wel de nodige eer aandoeft indien men in Shakespeare vooral die dingen opzoekt die men vandaag herkent. We zouden ons veeleer voor het “vreemde” moeten interesseren. Een interessant voorbeeld daarvan is de controverse tussen katholieken en protestanten over het vagevuur en hoe die mogelijk in *Hamlet* weerspiegeld is. Misschien is het geen toeval dat Laertes studeert in het katholieke Parijs en Hamlet in het protestantse Wittenberg, en dat deze twee personages op het eind van het stuk in een tweegevecht tegenover elkaar staan. Als lutheraan die niet in het vagevuur gelooft

staat Hamlet met de verschijning van de geest voor een theologisch vraagstuk, hetgeen kan bijdragen tot het verklaren van Hamlets verwarring en getob. Veeleer dan *Hamlet* te actualiseren moeten we het stuk dus reconstrueren. Als tegengewicht voor het vaak lichtzinnige aanpassen en reduceren van Shakespeare is dat een interessante stelling, die overigens ook aansluit bij en inspiratie haalt uit de Shakespeare-benadering van het 'New Historicism' (Ook Stephen Greenblatt sprak in 1997 op een congres aan de Universiteit Gent al over "Hamlet and Purgatory" en publiceerde recent een boek met dezelfde titel). Wat Lesage echter over het hoofd ziet is dat het in het theater in zekere zin over een voortdurend actualiseren gaat. Het omzetten van een theatertekst in een concrete opvoering vergt steeds een interpretatie. Zoals Robert Weimann al in 1967 schreef, heeft men bij een Shakespeare-productie steeds af te rekenen met de onmiskenbare spanning tussen de vierhonderd jaar oude tekst en betekenis enerzijds en het begrip en de interpretatie van de hedendaagse regisseur anderzijds. Deze moet zowel met de hedendaagse context als met het historisch aspect rekening houden [*Shakespeare Survey*, XX (1967)].

Ten slotte bevat dit *Hamlet*-nummer nog een bijdrage van Klaas Tindemans die het politieke aspect van het stuk in verband brengt met de inzichten van Thomas Hobbes en vooral wijst op het belang van het "theatrale" element in het Hamlet-personage.

Hamlet is niet van deze tijd geeft al bij al interessante aanzetten. Een en ander blijft echter vaag of onuitgewerkt. De vernieuwde aandacht voor de historische aspecten is beslist verantwoord maar rechtvaardigt daarom niet dat men de concrete theatercontext over het hoofd ziet.

Jozef DE VOS